

Nr 57.

Ankom till riksdagens kansli den 26 maj 1944 kl. 10 fm.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m.

I en den 28 april 1944 dagtecknad proposition, nr 252, som hänvisats till bankoutskottets förberedande handläggning, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att *dels* medgiva, att riksbanken må för tiden från och med den 1 juli 1944 till och med den 30 juni 1945 vara fritagen från skyldigheten att vid anfordran inlösa av banken utgivna sedlar med guld efter deras lydelse, med rätt dock för riksbanken att, om förhållandena därtill giva anledning, före utgången av nämnda tid återupptaga inlösningen av bankens sedlar, *dels ock* medgiva, att Kungl. Maj:t må meddela förordnande som avses i 1 § valutalagen den 22 juni 1939 (nr 350) i huvudsaklig anslutning till bestämmelserna angående kapitalinströmning i det vid propositionen nr 290 till 1939 års riksdag såsom bilaga E fogade förslaget till valutaförordning I.

I skrivelse den 30 mars 1944 ha *fullmäktige i riksbanken* hemställt, att riksbanken måtte för tiden från och med den 1 juli 1944 till och med den 30 juni 1945 befrias från skyldigheten att vid anfordran inlösa av banken utgivna sedlar med guld efter deras lydelse. Fullmäktige i riksgäldskontoret ha, efter remiss, tillstyrkt bifall till denna hemställan.

I en särskild, till nämnda framställning anknuten skrivelse ha bankofullmäktige vidare behandlat frågan om riktlinjerna för den statliga penningpolitiken. Denna skrivelse, varöver utlåtande avgivits av kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering, utgår från den utredning i ämnet som förra hösten framlades av sakkunniga inom riksbanken och som fogats till årets statsverksproposition såsom bihang (Inkomsterna, bihang B).

I fråga om innehållet i de sakkunnigas uttalanden angående målsättningen för penningpolitiken, bankofullmäktiges skrivelse och det utlåtande, som avgivits över denna av kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering, tillåter sig utskottet hänvisa till propositionen.

Föredragande departementschefen har beträffande penningpolitiken anfört följande:

I sin skrivelse angående penningpolitikens inriktning ha bankofullmäktige först uttalat sig rörande läget under förutsättning att krigsförhållandena i Europa fortsätta och försörjningen icke undergår någon mera avsevärd förändring. Målet för penningpolitiken måste då vara detsamma som hittills.

Särskilt med hänsyn till att prisstegringen gått utöver vad som motsvarar nedgången i försörjningen betyder detta, att varje ytterligare höjning av prisnivån såvitt möjligt bör förhindras, vilket förutsätter, att den nuvarande restriktiva pris- och inkomstpolitiken vinner fortsatt tillämpning.

Till vad fullmäktige sålunda anfört kan jag ansluta mig.

Huvudintresset knytes emellertid i detta sammanhang till frågan om penningpolitikens inriktning under de ändrade förhållanden som kunna väntas inträda, om fientligheterna upphöra i Europa. Även detta spørsmål har behandlats av bankofullmäktige, vilkas synpunkter ytterligare utvecklats och kompletterats av kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering i utlåtande över fullmäktiges skrivelse i ämnet. Diskussionen av frågan utgår från den utredning som förra hösten verkställdes av sakkunniga inom riksbanken såsom ett led i de förberedande undersökningarna rörande olika efterkrigsproblem.

Utan att själva framlägga ett förslag till program för penningpolitiken under efterkrigstiden sökte de sakkunniga angiva, hur ett sådant program i sina huvuddrag borde utformas, om man fortsättningsvis utginge från de principer som hittills varit vägledande för penningpolitiken i vidare mening. De sakkunniga kommo därvid till att en förbättring i försörjningen borde föranleda ett motsvarande prisfall men att intet försök borde göras att återställa förkrigstidens prisnivå i vidare mån än som följde härav. Denna ståndpunkt blev i den allmänna diskussionen föremål för kritik. En viss reduktion av penninginkomsterna ansågs sålunda böra ske i syfte att pressa ned prisnivån längre än som följde av de sakkunnigas uttalanden trots de risker för sysselsättningen med vilka en sådan deflationspolitik vore förbunden. Man ville på detta sätt skydda realvärdet för penningfordringar uppkomna före kriget eller under de första krigsåren. Den målsättning för penningpolitiken som de sakkunniga ansågo följa av de hittills godtagna principerna för denna politik har emellertid sedermera enhälligt godtagits såsom riktlinje för penningpolitiken under efterkrigstiden av såväl bankofullmäktige som kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering.

Med hänvisning i övrigt till den ingående diskussion av de penningpolitiska problemen som framlagts av fullmäktige och kommissionen torde jag här få inskränka mig till att ange de huvudpunkter i fråga om penningpolitikens inriktning efter kriget om vilka enighet sålunda vunnits under ärendets förberedande behandling. Den tid efter krigets slut, som avses, omfattar den period, varunder de olika processer försiggå, som gradvis leda till den extraordinära varuknapphetens avveckling och jämviktens återställande inom pris- och kostnadssystemet.

1. En stabilisering av penningvärdet bör eftersträvas inom de gränser, som betingas av fluktuationer i varuförsörjningen sammanhängande med växlingar i den inhemska produktiviteten eller i bytesrelationerna med utlandet. I enlighet härmed bör en förbättring i försörjningen efter kriget föranleda en motsvarande förbättring av penningvärdet.

2. Penninginkomsterna böra i regel varken höjas eller sänkas. Vid en prisfallsrörelse bör en inkomstsänkning icke eftersträvas av penningpolitiska skäl i syfte att åstadkomma en höjning av penningvärdet utöver vad som svarar mot den förbättring av försörjningsläget som prisfallet återspeglar. Önskvärdheten av en sådan höjning utgör alltså icke ett tillräckligt skäl för en sänkning av inkomstnivån, om priserna falla. Överhuvud bör icke såsom mål för penningpolitiken uppställas en återgång till någon viss prisnivå.

3. Vid tillämpningen av prissänkingsprogrammet bör tillses, att depressionsverkningar, som hota att leda till en mera allmän arbetslöshet, undvikas, samtidigt som det emellertid bör iakttagas, att en så fullständig återgång av den under kriget inträdda prisstegringen som möjligt är önskvärd.

4. Valutastabilitet bör eftersträvas, även om detta skulle innebära, att den interna målsättningen för penningpolitiken i någon mån finge eftersättas. I händelse Sverige skulle utsättas för ett kraftigare inflytande i depressiv eller inflatorisk riktning från utlandet, bör dock en justering av växelkurserna tillgripas som medel att möta detta inflytande, i den mån en dylik justering är förenlig med Sveriges internationella åtaganden. En växelkursanpassning som medel i konkurrensen på de internationella marknaderna bör däremot icke ifrågakomma.

5. Den nuvarande räntestabiliseringen bör tills vidare fullföljas. I ett depressionsläge blir emellertid en omprövning av räntepolitiken nödvändig. Därvid bedömes räntan närmast ur sysselsättningssynpunkt. Vid en eventuell inflatorisk utveckling bör ökad kontroll över penningmarknaden eftersträvas genom lämpliga monetära åtgärder. En höjning av den långa räntan bör emellertid icke ske.

Kommissionen har särskilt uppmärksammat frågorna om utrymmet för och behovet av ändringar i fråga om inkomststävningen olika grupper emellan inom ramen av det här angivna programmet samt om priskontrollens betydelse och utformning vid programmets genomförande. Jag saknar anledning att i detta sammanhang gå närmare in på dessa frågor men vill understryka vad kommissionen framhållit, nämligen *dels* att om inkomstjusteringar under här ifrågavarande period skulle tendera att bli allmänna och väsentligt förlöpa i samma riktning, kunde hela det penningpolitiska programets fullföljande komma att vedervägas, *dels* också att rationaliseringar och andra kostnadsreduktioner i regel böra komma samtliga inkomsttagare till godo genom en sänkning av priserna.

Till slut må tillfogas att det här sammanfattade programmet icke avser att fastlägga en penningpolitik som skall tillämpas oberoende av den faktiska utvecklingen. Inom ramen av de allmänna principer som programmet anger måste denna utveckling tvärtom bli bestämmande för penningpolitikens utformning. Det må vidare understrykas, att programmet icke innefattar ett ståndpunktstagande till frågan vilken inkomstpolitik som vid en senare tidpunkt och på längre sikt kan vara motiverad ur penningpolitiska synpunkter eller med hänsyn till det svenska näringslivets internationella konkurrenskraft.

Det program för efterkrigstidens penningpolitik varom enighet nåtts under frågans förberedande behandling synes mig även utgöra en lämplig ram, när det gäller att i anslutning till den faktiska marknadsutvecklingen utforma den ekonomiska politiken. Jag kan även ansluta mig till vad bankofullmäktige och kommissionen anfört till motivering och förklaring av programmets olika delar.

I likhet med chefen för finansdepartementet anser utskottet, att målet för den statliga penningpolitiken bör vara detsamma som hittills, så länge krigsförhållandena i Europa fortsätta och försörjningsläget icke undergår någon mera avsevärd förändring. Strävandena böra således alltjämt inriktas på att förhindra en stegring av priserna utöver vad som svarar mot den inträdda försämringen i försörjningsläget. Då emellertid prisstegringen hittills under

Utskottet.

kriget gått utöver vad som svarar mot nedgången i försörjningen på grund av varuknapphet och fördyrad import, bör, såsom departementschefen framhållit, varje ytterligare höjning av prisnivån såvitt möjligt förhindras med stöd av en restriktiv pris- och lönepolitik. Det ömsesidiga samband, som är rådande mellan prispolitiken och lönepolitiken, kan härvid icke nog kraftigt understrykas.

Under den senaste tiden har den frågan alltmera trätt i förgrunden, hur penningpolitiken lämpligast bör bedrivas under de ändrade förhål'anden, som för vårt lands vidkommande kunna väntas inträda, sedan fiendtligheterna upphört i Europa. Hithörande spörsmål ha varit föremål för ingående utredningar av — förutom särskilda inom riksbanken tillkallade valutasakkunniga — bankofullmäktige och kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering. Med hänsyn till ovissheten rörande det ekonomiska och politiska läget efter ett vapenstillestånd har man vid diskussionen haft att utgå från vissa sannolika alternativ för utvecklingen av förhållandena. En dylik diskussion kan självfallet icke resultera i ett konkret förslag till ett penningpolitiskt program, att tillämpas oberoende av hur läget i verkligheten kommer att gestalta sig. Departementschefen framhåller ock, att de riktlinjer för penningpolitiken, vilka innefattas i propositionen, icke äro att anse såsom en under alla omständigheter fastslagen målsättning utan såsom en lämplig ram, när det gäller att i anslutning till den faktiska utvecklingen utforma den ekonomiska politiken. Denna reservation synes utskottet vara betydelsefull, enär det ekonomiska läget för vårt land samt förutsättningarna för vår export och import kunna vid tiden för ett vapenstillestånd vara helt annorlunda än man för närvarande kan förutse.

Även om diskussionen sålunda måst röra sig med vissa osäkra faktorer, särskilt i vad angår de internationella förhållandena, är den icke enbart av teoretiskt intresse utan även av stort praktiskt värde för planeringen av den ekonomiska efterkrigspolitiken. Att tänkbara problemställningar i god tid underkastats en så ingående och sakkunnig prövning, som här varit fallet, är i och för sig ägnat att väcka tillfredsställelse. Enligt utskottets mening är det av utomordentlig vikt, att de huvudsakliga slutsatser och rekommendationer, som de penningpolitiska utredningarna lett till, enhälligt omfattats av samtliga sakkunniga vid frågans förberedande behandling samt vunnit departementschefens och regeringens gillande. Denna enighet ger ökad tyngd åt det i propositionen framlagda programmet för penningpolitiken under den närmaste efterkrigstiden.

Vid övervägande av de föreliggande spörsmålen har utskottet för sin del funnit sig kunna instämma i de i propositionen gjorda uttalandena. Med hänsyn härtill har utskottet ansett sig kunna begränsa sig till att i anslutning till departementschefens sammanfattning angiva huvudpunkterna beträffande penningpolitikens inriktning efter krigets slut och att i samband därmed understryka vissa faktorer av särskild betydelse. Utskottet vill i detta sammanhang erinra, att här ifrågavarande övergångsperiod efter krigets slut avser det skede, varunder de olika processer försiggå, som gradvis leda till

den extraordinära varuknapphetens avveckling och jämviktens återställande inom pris- och kostnadssystemet.

Såsom framgår av propositionen, framstå som väsentliga önskemål för den allmänna ekonomiska politiken under den närmaste efterkrigstiden tryggheten av största möjliga sysselsättning inom näringslivet och ett återställande snarast möjligt av förkrigstidens reallönenivå. Med denna utgångspunkt bör penningpolitiken under nämnda period inriktas på en stabilisering av penningvärdet inom de gränser, som betingas av fluktuationer i varuförsörjningen sammanhängande med växlingar i den inhemska produktiviteten eller bytesrelationerna med utlandet. I den mån efter kriget ett förbättrat försörjningsläge inträder i samband med att den extraordinära varuknappheten upphör samt import- och produktionskostnaderna nedgå, bör detta föranleda en motsvarande förbättring av penningvärdet. Hinder bör således ej resas mot en snar anpassning av priserna till de fallande kostnaderna. Därutöver bör emellertid icke eftersträvas någon sänkning av prisnivån. Här för skulle nämligen erfordras en nedpressning av penninginkomsterna, som kunde ge upphov till en deflationsprocess med depressionsverkningar för produktion och sysselsättning. Å andra sidan är det för penningprogrammets fullföljande av vikt, att den nominella inkomstnivån icke höjes under övergångstiden. Detta skulle nämligen kunna aktualisera risker för en inflation, vilka äro särskilt framträdande, så länge en spänning mellan köpkraft och varutillgång kvarstår. Utskottet delar därför den i propositionen uttalade uppfattningen, att penninginkomsterna i regel böra varken höjas eller sänkas under övergångstiden. Av det anförda framgår, att såsom mål för närmaste efterkrigstidens penningpolitik icke bör uppställas en återgång till någon viss prisnivå.

Utskottet vill i detta sammanhang framhålla, att genomförandet av det penningpolitiska programmet skulle underlättas, om budgetunderskotten kunde försvinna eller avsevärt nedgå under övergångsperioden. Med hänsyn härtill är det — såsom fullmäktige i annat sammanhang påpekat — angeläget, att återhållsamhet iakttages i fråga om det allmännas utgiftspolitik.

I fråga om inkomstavvägningen olika grupper emellan har kommissionen anført, att redan under övergångsperioden ökningar i näringslivets räntabilitet och produktivitet på vissa områden kunde uppstå, som lämnade utrymme för höjning av penninglönerna, liksom å andra sidan förskjutningar i motsatt riktning kunde föranleda lönesänkningar. Rationaliseringar och andra kostnadsreduktioner borde dock i regel komma samtliga inkomsttagare till del genom sänkning av priserna. I likhet med vad som skett under kriget måste man vidare räkna med inkomststegringar för vissa särskilt svårt ställda samhällsgrupper. Kommissionen har emellertid samtidigt framhållit, att om inkomstjusteringar under perioden skulle tendera att bli allmänna och väsentligt förlöpa i samma riktning, kunde hela det penningpolitiska programmets fullföljande vedervägas. Departementschefen har ansett sig sakna anledning att nu närmare ingå på dessa frågor men har understrukit vad kommissionen anført i fråga om riskerna ur penningpolitisk syn-

punkt av mera allmänna inkomstjusteringar under ifrågavarande period. Departementschefen har ytterligare betonat, att programmet icke innefattar ett ståndpunktstagande till frågan, vilken inkomstpolitik som vid en senare tidpunkt och på längre sikt kan ur olika synpunkter vara motiverad. Samtidigt som utskottet uttalar sin anslutning till vad kommissionen anfört, vill utskottet i detta sammanhang ånyo betona önskvärdheten av att under övergångstiden återhållsamhet iakttages vid rörelser uppåt av penninginkomsterna och finner i likhet med departementschefen lämpligast, att man tills vidare ställer sig avvaktande i fråga om inkomstpolitikens framtida utformning.

Vad beträffar valutapolitiken uppställs i propositionen såsom främsta mål för densamma stabilisering av växelkurserna på en nivå, som innebär varken över- eller undervärdering av den svenska kronan. En dylik stabilisering, som otvivelaktigt skulle vara till fördel för vår utrikeshandel, ansluter sig till de strävanden till stabilisering av de internationella växelkurserna, som framför allt göra sig gällande i England och Amerikas förenta stater. Det uttalas i propositionen, att vårt land bör stödja dessa strävanden, även om därigenom den interna målsättningen för penningpolitiken i någon mån finge eftersättas. I händelse Sverige skulle utsättas för ett kraftigare inflytande i depressiv eller inflatorisk riktning från utlandet, bör dock en justering av växelkurserna tillgripas som medel att möta detta inflytande. Dylika växelkursjusteringar skola dock endast vidtagas, i den mån de äro förenliga med Sveriges internationella åtaganden. Någon växelkursanpassning såsom medel att främja vårt lands konkurrensförmåga på de internationella marknaderna skulle däremot icke ifrågakomma. För egen del vill utskottet ansluta sig till de i propositionen gjorda uttalandena, vilka understryka vårt lands beredvillighet att i sin mån medverka till att en reglering av de internationella valutaförhållandena kommer till stånd, samtidigt som dessa uttalanden icke lämna obeaktade de risker för vår penningpolitik, som konjunkturutvecklingen i utlandet i vissa fall kan innebära.

Med avseende å räntepolitiken innebär propositionen, att den nuvarande räntestabiliteten bör tillsvidare bevaras. Det förutsattes dock, att i ett depressionsläge frågan om en räntesänkning toges under omprövning såsom ett medel att öka produktionen och sysselsättningen. Skulle tendenser till åtstramning på kapitalmarknaden göra sig gällande, böra dessa tendenser motverkas genom marknadsoperationer från riksbankens sida i syfte att förhindra en stegring av den långa räntan. En viss höjning av de korta räntesatserna kan dock i vissa lägen tänkas böra godtagas. Utskottet får för sin del ansluta sig till den uppfattning om räntepolitikens handhavande under övergångstiden, som sålunda kommit till uttryck i propositionen.

I samband med behandlingen av räntepolitiken ha fullmäktige hemställt, att Kungl. Maj:t måtte utverka riksdagens bemyndigande att komplettera nu gällande valutaförordning med sådana föreskrifter, som kunna finnas erforderliga för att hindra en kapitalinströmning. (Jfr prop. nr 290/1939, bilaga E, valutaförordning I.) Syftet härmed är att, i likhet med vad som för närvarande gäller i fråga om kapitalrörelser från vårt land till utlandet, få möj-

lighet att övervaka och hindra kapitalrörelser i motsatt riktning. Utskottet får för sin del tillstyrka ifrågavarande förslag om valutaförordningens komplettering.

Vad slutligen angår förslaget om fortsatt befrielse för riksbanken från sedelinlösningskyldigheten, har detsamma icke givit utskottet anledning till erinran.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition.

Stockholm den 25 maj 1944.

På bankoutskottets vägnar:

HARALD ÅKERBERG.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Åkerberg, Sandén, Nordenson, Sundvik, Friggerdker, Sylwan**, *Leander* och *Sundelin*;

från andra kammaren: herrar *Svedman, Paulsen, Eriksson* i Sandby, *Barnekow, Persson* i Norrby, *Svensson* i Alingsås* och *Hallberg*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.
